

УДК 336.71:005.582

Мордань Є. Ю.

*аспірант кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»*

ОРГАНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розкрито сутність основних елементів механізму регулювання банківської системи, а саме цілей, завдань, функцій, принципів, методів, інструментів та результатів регулювання. Особлива увага приділена класифікації методів та інструментів банківського регулювання в залежності від їх функціонального призначення.

Ключові слова: механізм, регулювання банківської системи, принципи, функції, методи, інструменти.

Постановка проблеми. Необхідність вивчення та розробки дієвого механізму регулювання банківської системи визначається тенденціями, що формуються в сучасних економічних системах та кризовими явищами останніх років. Особливої актуальності дане питання набуває в країнах з банкоцентричною моделлю розвитку фінансового ринку в період посилення процесів міжнародної економічної інтеграції та глобалізації, оскільки банківський сектор являє собою головний центр акумулювання фінансових ресурсів країни. Зважаючи на практичну значущість банківських установ, формування адекватного сьогоденним реаліям механізму регулювання являється запорукою не тільки ефективного функціонування банківської системи, а також є важливою передумовою соціально-економічного зростання країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні основи та окремі аспекти механізму регулювання банківської системи висвітлюються в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких варто

виділити: Р. Бернд [4], І. М. Дудка [6], І. І. Д'яконова [5], А. О. Єпіфанов [7], О. І. Лаврушин [8], О. С. Любунь [9], В. І. Міщенко [10], А. М. Мороз [12], О. П. Орлюк [11], І. В. Сало [13], М. І. Савлук [12], Ю. С. Серпенінова [14], С. М. Чистов [15] та інші. Разом з тим, незважаючи на існування значної кількості наукових досліджень з окресленої проблематики, недосить значна увага приділена побудові комплексного, дієвого механізму регулювання банківської системи, а також розгляду його поелементних складових в період інтеграції країни у світовий фінансово-кредитний простір. Саме відсутність цілісності в існуючому механізмі регулювання обумовило актуальність вибраної теми.

Мета дослідження: визначити сутність та структуру механізму регулювання банківської системи, а також систематизувати та дослідити складові його частини: об'єкт, суб'єкт, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання.

Основні результати дослідження. Під механізмом регулювання слід розуміти набір певних методів та інструментів, які є у розпорядженні суб'єктів регулювання, що діють відповідно до функцій та принципів регулювання, застосування яких дає змогу вирішити окреслені завдання та досягти поставленої мети – стабільного функціонування системи.

Так, серед елементів механізму регулювання слід виділити суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання (рис. 1).

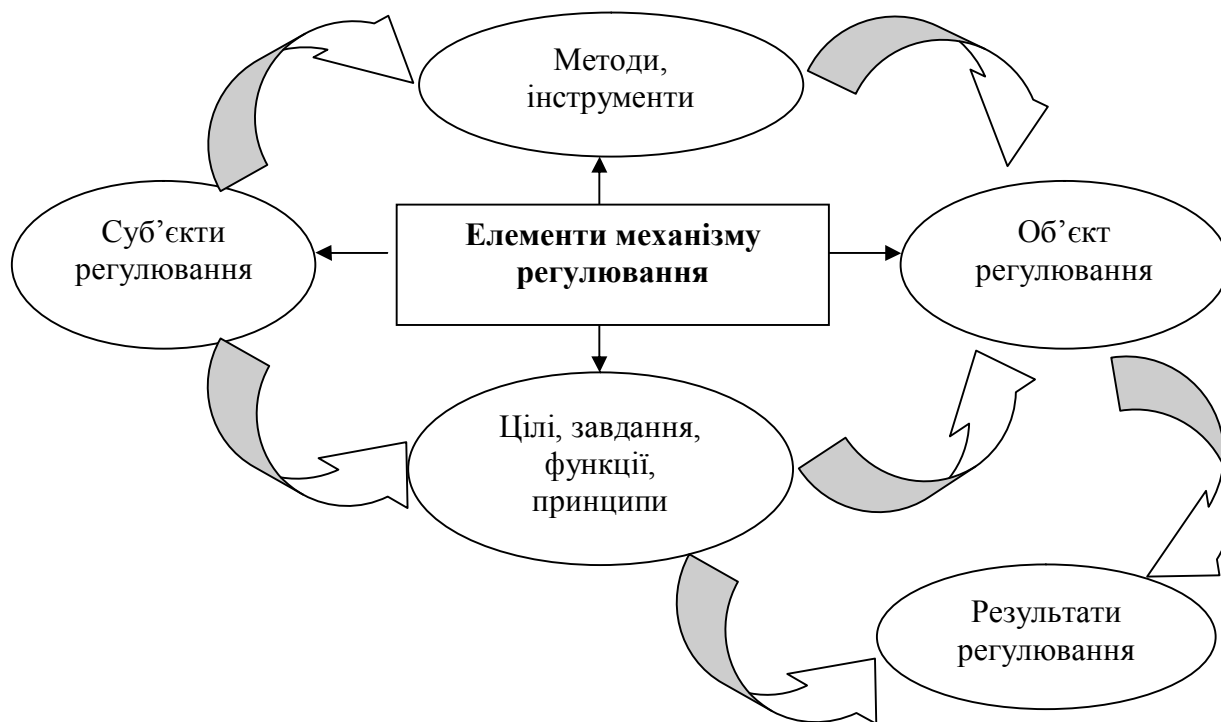

Рис. 1. Складові механізму регулювання банківської системи (авторська розробка)

Сформуємо механізм регулювання банківської системи надаючи кожному елементу конкретного змісту та об'єднуючи їх в діючу систему регулювання. Так, до суб'єктів, що здійснюють регулювання банківської системи, слід віднести Національний банк України, органи державної влади, саморегулівні та міжнародні організації, а об'єктом регулювання виступає банківська система.

Цілі, які необхідно досягти в результаті регулюючого процесу, можна поділити на фундаментальні та інструментальні. Фундаментальні цілі – це такі цілі, які не потребують додаткового обґрунтування. Інструментальні цілі – це цілі, які є інструментами досягнення фундаментальних цілей [1]. Звісно до фундаментальних цілей регулювання банківської діяльності слід віднести забезпечення стабільності функціонування банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів. Вниз по ієрархічній сходиці знаходяться цілі нижчого порядку – інструментальні, до них належать: розробка дієвої та ефективної законодавчої бази, запобігання виникненню ризиків, системного кризису та інші.

Досить часто теоретики та практики ототожнюють дві різні за змістом наукові категорії «методи» та «інструменти». Найчастіше метод трактують як засіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності. У довідковій літературі існує безліч варіантів тлумачення даного поняття, про те вони досить схожі за змістом та близькі до представленого.

Інструмент, в свою чергу розуміють як предмет, пристрій, механізм, машина або алгоритм, що використовується для впливу на об'єкт, його зміну або вимір [3] з метою досягнення корисного ефекту; засіб впливу на об'єкт, перетворення і створення об'єкта [2].

Узагальнюючи вищенаведене, у подальшому пропонуємо розглядати метод, як сукупність інструментів за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт. Відповідно, під методом банківського регулювання розуміємо сукупність інструментів за допомогою яких здійснюється вплив на банківську систему через виконання органами державної влади своїх повноважень у сфері банківського регулювання.

Зважаючи на багатогранність думок щодо класифікації методів банківського регулювання постає необхідність розглянути декілька підходів представлених вітчизняними та закордонними дослідниками.

Р. Бернд поділяє методи банківського регулювання на превентивні, що застосовуються для уникнення можливих негативних наслідків за тієї чи іншої економічної ситуації, та протекційні, що вживаються для захисту від уже існуючої ситуації [4]. Українські вчені А. О. Єпіфанов та О. П. Орлюк поділяють методи державного регулювання у сфері економіки на адміністративні та економічні [7, 11].

Заслуговує особливої уваги поділ методів на такі, які держава використовує для регулювання діяльності економічних суб'єктів як монополіст (випадок, коли інші учасники ринку не можуть сказати «ні»), та методи, які держава використовує як рівноправний суб'єкт ринкової економіки (випадок, коли інші учасники ринку можуть сказати «ні»).

Відповідно, за даним підходом, сукупність наявних у державі фінансових інструментів можна згрупувати залежно від того, у складі якого методу вони використовуються, та залежно від того, якими власне державними органами вони застосовуються [5].

Проте, незважаючи на значну кількість різноманітних класифікацій серед більшості вітчизняних науковців найбільш розповсюджена думка, що державне регулювання здійснюється завдяки використанню прямих та непрямих методів [14, 15]. Зазвичай до прямих методів відносять адміністративні, а до непрямих – економічні. Даний підхід постійно трансформується та видозмінюється в залежності від набору інструментів, які використовуються для впливу на досліджуваний об'єкт.

Узагальнюючи вищенаведені підходи сформуємо власну класифікацію методів державного регулювання банківської системи. Використання функціонального підходу до розгляду банківського регулювання дає можливість згрупувати методи банківського регулювання в залежності від їх функціонального призначення. Так, для стратегічної перебудови доцільно використовувати методи, що впливають на структуру банківської системи, при якому відбувається зміна її внутрішнього стану, а для оперативних перетворень – методи, що впливають на поведінку комерційних банків, дозволяючи їм швидко пристосовуватися до умов зовнішнього середовища. В даному контексті методи впливу на структуру банківської системи є структурними, а на поведінку банківських установ – поведінкові.

За допомогою структурних методів регулювання банківська система набуває таких параметрів та властивостей, що дають змогу сформувати таку її структуру, яка буде ефективно функціонувати виконуючи покладені на неї функції, швидко та адекватно пристосовуватися до зовнішніх змін, мати здатність до саморегуляції та саморозвитку. До структурних методів слід віднести: реєстрація та ліцензування банків, надання дозволів на проведення окремих операцій; реорганізація банківських установ; вимоги та обмеження щодо діяльності банків; санкцій адміністративного чи фінансового характеру.

Деякі із зазначених методів здійснюють одноразовий вплив на структурну побудову, дозволяючи досягти необхідних довгострокових перетворень у банківській системі, що зорієнтує її розвиток у тому руслі, яка відповідала б загальноекономічним умовам розвитку країни. Такі методи є унікальними для кожної країни та носять правову форму, прямо впливають на об'єкт регулювання, обов'язкові для виконання, мають загальний характер (розповсюджуються на всі банківські установи без винятку), довгостроковий термін дії та макроекономічну спрямованість (здатні впливати на економічну систему).

Застосування поведінкових методів впливу здійснюється з метою стимулювання чи корегування напряму розвитку національної банківської системи чи окремих процесів, що в ній відбуваються. Поступальні зміни у поведінці та діяльності суб'єктів банківського бізнесу повинні забезпечити стабільне функціонування банківської системи, при цьому бути узгодженими з обраною макроекономічною концепцією розвитку країни, оскільки банківська система здатна суттєво впливати на економічне становище держави. Отже, шляхом оперативного реагування банкірів на застосування державою відповідних методів впливу, трансформаційні процеси відбуваються не тільки в банківській сфері, а й в економічній. До методів, що впливають на поведінку комерційних банків слід віднести: встановлення обов'язкових економічних нормативів, відрахувань до резервних, страхових та інших фондів; механізм обов'язкового резервування; проведення операцій на відкритому ринку; відсоткову, валютну, податкову та бюджетну політики.

Як показує практика більшість методів, що впливають на поведінкову політику банкірів є універсальні для всіх країн та зазвичай вони є ефективними тільки в короткостроковій перспективі, оскільки реакція суб'єктів банківського бізнесу на дію відповідних інструментів є миттєвою та очікуваною.

Для побудови ефективної системи державного регулювання та її реалізації органи державної влади повинні мати у своєму розпорядженні

певний набір інструментів впливу на банківську систему. Класифікація інструментарію здійснюється в залежності від ступеня приналежності їх до відповідної групи методів. На базі представленої класифікації методів здійснимо умовний поділ інструментів регулювання банківської діяльності на ті, що впливають на формування структури банківської системи та ті, що впливають на її поведінку, тобто на структурні та поведінкові відповідно.

Сутність будь-якого поняття краще за все розкривають функції, які воно виконує (табл. 1).

Таблиця 1

Функції регулювання банківської системи

Функція	Зміст функції
Організаційна	означає, що для досягнення економічної стабільності необхідно створити ряд певних правил, якими банківські інститути будуть керуватися, реалізуючи свою політику [6]
Захисна	виводиться з організаційної і означає, що правила, які встановлюються у банківській діяльності, повинні забезпечувати захист вкладників [6]
Стабілізаційна	пов'язана насамперед з тією значною роллю, яку банки відіграють у сучасній економіці. Це насамперед використання різноманітних запобіжних заходів щодо усунення дестабілізаційних елементів у діяльності банківських установ [6]
Координаційна	функція, що забезпечує узгодження дій у просторі і часі між відповідними органами державної влади, міжнародними та саморегульованими організаціями, що здійснюють регулювання діяльності банків, банківською системою в цілому та зовнішнім середовищем для найбільш швидшого та ефективного досягнення стабільності банківської системи
Аналітична	передбачає збір інформації, аналіз та оцінку результатів діяльності банківських установ і макроекономічних показників країни, які мають безпосередній вплив на банківський сектор. Це дає можливість вчасно реагувати на дестабілізуючі фактори розвитку банківської системи та вживати відповідних запобіжних заходів
Методологічна	полягає у розробленні системи понять, методів, принципів, норм, методик, способів і засобів організації діяльності, необхідних при здійсненні банківського регулювання
Інформаційна	передбачає отримання та надання офіційних відомостей про стан банківської системи для потреб внутрішнього та зовнішнього користування

Ефективне банківське регулювання повинне базуватися на використанні принципів регулювання банківської системи, що забезпечить можливість досягнення безпеки та фінансової стабільності банківської системи, захисту

інтересів вкладників та кредиторів. Слід погодитись з позицією провідних науковців в галузі банківського регулювання та нагляду, що регулююча державна політика в сфері банківських відносин повинна ґрунтуватися на дотриманні таких принципів як еластичність, послідовність, справедливість, достатність. На нашу думку, перелік принципів за допомогою яких буде здійснюватися ефективно банківське регулювання доцільно доповнити наступними:

- законності: суб'єкти регулювання діють відповідно до існуючої нормативно-правової бази;

- цілеспрямованості: обрана політика банківського регулювання повинна забезпечити результативність її діяльності, тобто направлена на досягнення головної мети – стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів;

- когерентності: прийняття рішень стосовно регулювання банківської системи суб'єктами регулювання, безперечно, залежить від сучасного стану соціально-економічного розвитку країни. Досягається шляхом постійного збору та аналізу відповідних показників розвитку країни, які прямо чи опосередковано впливають на ефективність банківської системи;

- збалансованості інтересів: діюча політика банківського регулювання повинна враховувати інтереси держави, суспільства та власників банківських установ. Прагнучи максимізувати прибутки банкіри можуть не враховувати інтереси держави та клієнтів. Для усунення дисбалансу інтересів суб'єкти банківського регулювання здійснюють прямий або опосередкований вплив на діяльність державних та комерційних банків;

- прозорості: надання достовірної, оперативної та повної інформації про діяльність регулюючих суб'єктів та прийнятих ними рішень в банківській галузі;

- операційної незалежності: регулювання банківської діяльності здійснюється без зазіхання на економічну самостійність суб'єктів банківських відносин. Банківські установи мають право без обмежень

ухвалювати рішення і впроваджувати будь-яку діяльність, яка не суперечить чинному законодавству країни;

– відповідальності: кожен суб'єкт банківських правовідносин несе відповідальність за порушення норм чинного законодавства.

Адекватний регулюючий вплив держави забезпечить стабільність банківської системи та сприятиме розвитку конкурентних відносин у банківській галузі, а це в свою чергу дозволить банківському ринку досягти свого рівноважного стану.

Отже, підсумовуючи вищезазначене схематично представимо структуру механізму регулювання банківської системи (рис. 2).

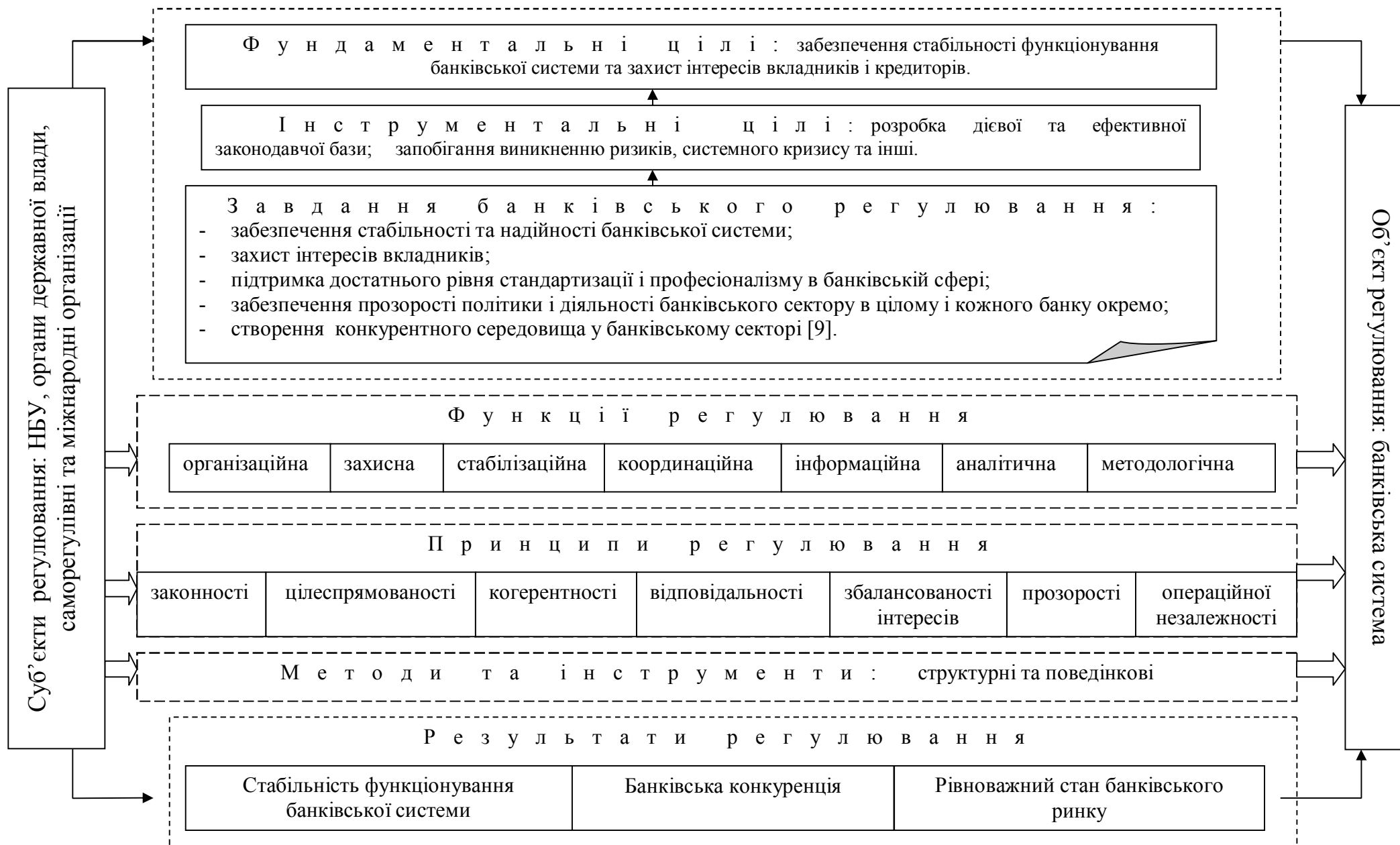

Рисунок 2 – Структура механiзму регулювання банкiвськoї системи на сучасному етапi

Висновки. Таким чином, за підсумками проведеного дослідження зробимо акценти на наступних висновках:

– серед елементів механізму регулювання було виділено суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання;

– здійснено ранжування цілей регулювання на фундаментальні та інструментальні, що дозволить підвищити оперативність у їх досягненні;

– розмежована сутність таких понять, як «метод» та «інструмент», а також представлена класифікація методів та інструментів банківського регулювання в залежності від функціонального призначення, що поділяє їх на структурні та поведінкові;

– процес регулювання забезпечується завдяки виконанню наступних функцій: організаційної, захисної, стабілізаційної, координаційної, аналітичної, методологічної, інформаційної;

– правильність та точність реалізації регулюючої політики відбувається завдяки дотриманню принципів регулювання, таких як: еластичність, послідовність, справедливість, достатність, законність, цілеспрямованість, когерентність, збалансованість інтересів, прозорість, операційна незалежність, відповідальність;

– дієвість представленого механізму сприяє досягненню фінансової стабільності банківської системи, рівноважного стану банківського ринку, а також формуванню конкурентного середовища.

Список використаної літератури

1. Eisenfuhr F., Weber M. Rationales Entscheiden. – 3. Auflage. – Berlin et al. Springer, 2002. – 415 s.
2. Абрамов Н. Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений / под. ред. Н. Абрамова. – М.: Русские словари, 1999.
3. Большая советская энциклопедия: в 30 т. – М.: «Советская энциклопедия», 1969 – 1978.

4. Бренд Р. Банковская система и контроль за банковской деятельностью в условиях рыночной экономики / Р. Бренд. – Мюнхен, 1994. – С. 135
5. Д'яконова І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України: монографія / І. І. Д'яконова. – Суми: Університетська книга, 2007. – 400 с.
6. Дудка І. М. Державне регулювання банківських відносин як ключовий компонент державної політики в цій сфері / І. М. Дудка // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 162–168.
7. Єпіфанов А. О. Методи державного управління у сфері економіки: проблема узгодження економічного і юридичного розуміння / А. О. Єпіфанов // Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування : зб. наук. праць / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, УАБС НБУ. – Суми, 2000. – С. 22–25.
8. Лаврушин О. И. Банковское дело: учебник / О. И. Лаврушин, И. Д. Мамонова, Н. И. Валенцева (и др); под ред. Засл. Деят. Науки РФ д-ра экон. наук. проф. О. И. Лаврушина. – 8-е изд. Стер. – М.: КНОРУС, 2009. – 768 с.
9. Любунь О. С. Банківський нагляд: підручник / О. С. Любунь, К. Є. Раєвський; Мін-во освіти і науки України. – 2-е вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с. – ISBN 966-364-019-7.
10. Міщенко В. І. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи / В. Міщенко, А. Сомик, Р. Лисенко / К.: Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2010. – 96 с.
11. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 240 с.
12. Савлук М. І. Гроші та кредит: підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.

13. Сало І. В. Розвиток монетарної політики Національного банку України / І. В. Сало // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 1. – С. 9–17.
14. Серпенінова Ю. С. Розвиток державного регулювання ліквідності банків / Ю. С. Серпенінова // Вісник СНАУ. Серія «Економіка і менеджмент». – № 8 (37). – 2009. – С. 110–113.
15. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С. М. Чистов. – К.: КНЕУ, 2002. – 208 с.

МОРДАНЬ Е. Ю. ОРГАНІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМА РЕГУЛЮВАННЯ БАНКОВСЬКОЇ СИСТЕМИ

В статті раскрыта сутність основних елементів механізму регулювання банківської системи, а именно цілей, задач, функцій, принципів, методів, інструментів і результатів регулювання. Особое внимание уделено класифікації методів і інструментів банківського регулювання в залежності від їх функціонального призначення.

Ключевые слова: механізм, регулювання банківської системи, принципи, функції, методи, інструменти.

MORDAN E. J. ORGANIZATION OF THE BANKING REGULATION MECHANISM

This article deals with the essence of the main elements of the banking system regulation mechanism, such as goals, objectives, functions, principles, methods, tools and results of regulation. The article describes classification of methods and instruments of banking regulation depending on their functionality.

Keywords: mechanism, regulation of the banking system, principles, functions, methods, tools.